

Водночас упроваджені спрощення для гуманітарних вантажів і військового імпорту, а також тимчасове скасування мит на аграрний експорт у рамках підтримки ЄС демонструють гнучкість митної політики. Паралельно з адаптацією до норм Євросоюзу та активною боротьбою з контрабандою, модернізація митної інфраструктури сприяє зміцненню економічної стабільності та інтеграції України в європейську торговельну систему.

Список використаних джерел

1. Результати виконання митними органами фіскальної функції у 2024 році. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/rezultati-vikonannia-mitnimi-organami-fiskalnoyi-funktsiyi-u-2024-rotsi-1976>
2. Новікова К.І. Розвиток інструментарію митно-тарифного регулювання в конкурентному середовищі. Культура народів Причорномор'я. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35245/38-Novikova.pdf?sequence=1>

Нетребчук Л.О.,

старший викладач кафедри банківської справи,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

Каліш І.Ю.,

студентка ОПП «Банківська справа», 4 курс,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ОЩАДНІ БАНКИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Ощадні банки виконують одну з ключових функцій у фінансовій системі країни — мобілізують заощадження населення. Громадяни довіряють їм свої кошти, розміщуючи їх на рахунках і депозитах. Згодом ці ресурси трансформуються в кредити для реального сектору економіки та забезпечують стабільність банківської системи. Проте, саме пов'язаність з коштами населення спричиняє потребу в їх особливому регулюванні, оскільки їх крах матиме соціальні наслідки. Нормативною базою України передбачено поняття спеціалізованого ощадного банку — банку, у якого більше ніж 50% пасивів є вкладками фізичних осіб (незалежно від типу активів) [1]. Щоб підтвердити свій статус, банк має щоденно розраховувати співвідношення коштів населення до загальних пасивів (як середньоарифметичне значення за останні 30 днів) та подавати це у звітності.

Тривалий час, та навіть зараз, при словах «ощадний банк» увага зосереджується на АТ «Ощадбанк», однак в Україні він не один. З 1 квітня 2020 року було офіційно закріплено статус спеціалізованих ощадних банків і їх перелік з часом змінюється. Так, станом на 1 травня 2025 року цей статус мали п'ять банків: державні — «Ощадбанк», «ПриватБанк»; іноземний — «Ідея Банк» (пізніше НБУ погодило його викуп С. Тигипко, тому його статус в подальшому

зміниться); приватні — «А-Банк» та «Універсал Банк». Водночас деякі банки, як-от «СЕНС БАНК», «МОТОР-БАНК», які раніше перебували у статусі ощадних, втратили цей статус через зменшення частки коштів фізичних осіб. Також до цієї групи банків відносився і «Банк Форвард», який був ліквідований через неплатоспроможність і пов'язаність з російським капіталом. Як бачимо, до групи ощадних банків увійшли банки з абсолютно різними розмірами діяльності та приналежністю капіталу. І при цьому слід зазначити, що відносно активів, ці банки не можна назвати роздрібними, значна частина їх діяльності зосереджена на корпоративному бізнесі.

Вітчизняні ощадні банки зобов'язані дотримуватися суворішого нагляду. Так, для них установлюються спеціальні значення пруденційних нормативів максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) та максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9), їх значення - не більше ніж 20% (інші нормативи залишаються такими, як і в універсальних банків). Це зумовлено високою чутливістю депозитів населення до кризових явищ. А одним із найвпливовіших ризиків є кредитний ризик, тому ощадні банки мають більш жорсткі ліміти. НБУ приділяє особливу увагу цим установам, оскільки вони накопичують значні обсяги коштів фізичних осіб, що вимагає підвищеного захисту та довіри. Посилений контроль є не лише інструментом стабільності, а й механізмом попередження паніки серед населення.

Особливо важливо оцінювати ефективність ощадних банків. За підсумками 2023–2024 рр., найстабільнішими залишаються системно важливі банки — «ПриватБанк», «Ощадбанк», «А-Банк», «Універсал Банк». Вони мають високі показники прибутковості, ефективно залучають кошти фізичних осіб, активно розвивають цифрові сервіси. Натомість деякі менші установи, як-от «МОТОР-БАНК» або «Ідея Банк», демонструють фінансову нестабільність та низький рівень покриття витрат доходами, що ставить під сумнів їхню життєздатність.

Ці обставини свідчать про необхідність посиленого нагляду з боку НБУ. Регулятор і так здійснює контроль за ліквідністю, капіталом та ризик-менеджментом, проводячи регулярні перевірки та стрес-тестування, однак важливо запроваджувати раннє реагування на ознаки фінансових проблем у банках, особливо тих, які працюють із великою клієнтською базою фізичних осіб. У разі банкрутства навіть одного з таких банків можуть виникнути серйозні соціальні наслідки — масове зняття депозитів, зниження довіри до банківської системи, нестабільність всієї фінансової інфраструктури.

На сьогодні ощадні банки становлять менше 10% усіх банків України, проте саме вони обслуговують значну частину домогосподарств і залишаються інструментами фінансової інклюзії. У воєнний час їхня роль як точок довіри до фінансової системи лише посилюється, особливо враховуючи, що частина з них об'єднує в собі два статуси – ощадного та системно важливого банку. Таким чином, спеціалізовані ощадні банки в Україні — це не лише фінансові установи, а й соціальні інституції, які мають важливе значення для стабільності системи, добробуту населення та економічної безпеки держави. Їх розвиток та підтримка мають стати пріоритетом банківської політики України у найближчі роки.

Спеціалізовані ощадні банки в Україні та в усьому світі нині переживають глибоку трансформацію, зумовлену поєднанням регуляторних, технологічних, ринкових та соціальних викликів. Однак серйозною перешкодою для розвитку ощадних банків в Україні залишається низький рівень фінансової грамотності населення. За даними НБУ, у 2021 р. індекс фінансової грамотності українців становив лише 12,3 бали з 21 можливого, що суттєво поступається аналогічним показникам у країнах ЄС [2]. Через брак знань громадяни не розуміють банківські продукти, уникають використання банківських послуг і часто не довіряють фінансовій системі загалом. За результатами соціологічного дослідження Gradus Research (2023), понад 60% українців зберігали свої заощадження в готівковій формі [3]. Це свідчить про недостатнє розуміння механізмів заощадження, втрати довіри до банків та зниження рівня залучення населення до фінансової системи.

Для стимулювання культури заощаджень спеціалізовані ощадні банки можуть повернутися до практики нарахування відсотків на залишки на поточних рахунках. Такі стимули вже використовувалися до 2022 р. деякими банками, зокрема «ПриватБанком», «А-Банком» та іншими, які нараховували 5–10% річних. Це мотивувало клієнтів залишати гроші на рахунках і сприяло залученню додаткових ресурсів у банківську систему. У світовій практиці також широко застосовуються такі інструменти. Наприклад, у США банки CIT Bank, Axos One та інші пропонують грошові бонуси за відкриття ощадних рахунків. У Німеччині навіть незначні відсотки за залишками на рахунках сприймаються як засіб підтримки фінансової дисципліни та формування «фінансової подушки».

Окремої уваги заслуговує модель функціонування німецьких ощадних банків, які мають статус установ публічного права, працюють у межах чітко визначеного соціального мандата і не орієнтовані виключно на максимізацію прибутку. Їх діяльність зосереджена на обслуговуванні малозабезпечених верств населення, підтримці малого та середнього бізнесу, розвитку місцевої інфраструктури. Всі прибутки спрямовуються на розвиток громад, що підвищує довіру до банківської системи та забезпечує її стійкість у довгостроковій перспективі. Такий досвід варто адаптувати в Україні шляхом закріплення публічного мандата для окремих спеціалізованих банків [4].

Для забезпечення стійкості банківської системи слід вживати низку заходів. По-перше, посилити фінансову освіту серед населення, починаючи зі шкільного віку. По-друге, стимулювати банки до розробки прозорих, зручних і вигідних ощадних продуктів. По-третє, підтримувати інновації, зокрема автоматичні накопичувальні рахунки, механізми «округлення» залишку на рахунку з переказом на депозит. Нарешті, держава має продовжувати зміцнення гарантій для вкладників, зокрема через підвищення гарантованої суми компенсації (яка вже збільшена до 600 тис. грн, а на час воєнного стану — не обмежується).

Отже, ощадні банки відіграють критично важливу роль у фінансовій системі України. Їх стійкість, адаптивність і ефективність мають прямий вплив на добробут населення, довіру до банків і стабільність країни. Державна політика має не лише контролювати їхню діяльність, а й створювати умови для розвитку — через підтримку цифровізації, підвищення прозорості та впровадження

соціально відповідальної бізнес-моделі. Успішна трансформація таких банків стане важливою складовою відновлення та зростання економіки України в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 №368 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
2. Національний банк України (2021). За останні три роки рівень фінансової грамотності українців поліпшився – результати дослідження. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/za-ostanni-tri-roki-riven-finansovoyi-gramotnist-ukrayintsiv--polipshivsya--rezultati-doslidjennya?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.04.2025).
3. Соціальні тренди 2023: як війна перетворила українців на більш свідому націю. *Worldwide online and smartphone surveys | Gradus*. URL: <https://gradus.app/kk/open-reports/gradus-report-social-trends-2023-ua/> (дата звернення: 21.05.2025).
4. Savings Banks Finance Group | SI Westfalen-Lippe. *Wir begleiten Sie bei Ihren internationalen Aktivitäten. Erfahren Sie mehr über uns und das Netzwerk der Sparkassen-Finanzgruppe.* | SI Westfalen-Lippe. URL: <https://www.siw.de/en/services/savings-banks-finance-group> (дата звернення: 29.04.2025).

Кирилюк О.М.,

студентка ОПІ «Митна справа», 4 курс,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник - к.е.н., доцент кафедри фінансів імені Віктова Федосова
Шапран Н.С.

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА МАСШТАБИ КОНТРАБАНДИ В УКРАЇНІ

Запровадження воєнного стану в Україні у 2022 році внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації спричинило кардинальні зміни у функціонуванні державних інституцій, зокрема митних та фіскальних органів. Перерозподіл ресурсів на користь оборонного сектору, спрощення процедур гуманітарного імпорту, кадрові втрати у держслужбі, а також обмеження контролю на кордоні стали чинниками, що суттєво послабили ефективність боротьби з контрабандою. У таких умовах тіньові схеми почали не лише зберігатися, але й активно адаптуватися до нової реальності, що призвело до зростання обсягів нелегального переміщення товарів.

Водночас, зважаючи на стратегічну важливість митних надходжень для державного бюджету, зростання контрабанди в умовах війни становить пряму